

de Hervormde Dorpskerk van IJsselmuiden

Hervormde Gemeente van IJsselmuiden - Grafhorst



Teekening van W. Hekking Jr.

Van het ontstaan van IJsselmuiden, een dorp gelegen aan de monding van de IJssel en gebouwd op een rivierduin, is maar weinig bekend. Bewoning en/of ontginning langs de IJsseloever, zal wellicht niet vóór het jaar 950 begonnen zijn.

IJsselmuiden wordt in de archieven een kleine honderd jaar eerder genoemd dan de stad Kampen. In 1133 wordt ons dorp voor het eerst vermeld als Islemuthen. In een oorkonde is te lezen dat o.a. land bij IJsselmuiden wordt geschonken aan het te stichten klooster Klarholz bij Osnabrück.

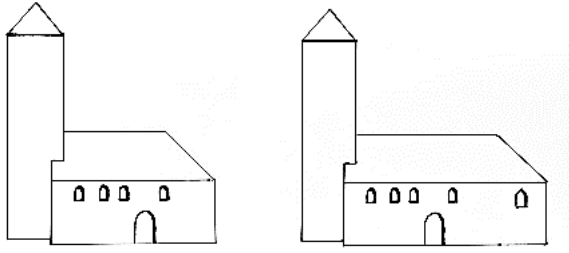
Van Grafhorst is bekend dat het in 1333 stadsrechten kreeg van de bisschop Jan van Diest, maar Grafhorst is nooit ommuurt geweest en beschikte zelfs niet over een eigen kerkgebouw. De Grafhorsters gingen 's zondags ter kerke in de Dorpskerk van het nabijgelegen IJsselmuiden.

De kerk in IJsselmuiden vertoont overblijfselen uit zéér oude tijden. In de periode na de eerste christenpredikers werden kerken, op enkele uitzonderingen na, van hout gemaakt. Na het jaar 1000 bouwde men in toenemende mate stenen kerken. Het oudste gedeelte van onze kerk, inclusief de toren, wordt - tot nu toe - gedateerd in de 12^e eeuw.

De kerk van IJsselmuiden had in de oudste vorm een vrij klein schip, met geheel gladde muren, zeer lichte pilasters en kleine rond overdekte raampjes die hoog en onregelmatig waren geplaatst, én een aan de westkant geplaatste toren. In de gevels van de toren zijn de nissen omsloten door hoeklisenen en gedekt door friezen van elkaar kruisende rondboogjes op beeldhouwde kopjes.

Kerk en toren zijn overduidelijk uit de romaanse stijlperiode, omdat pilasters, lisenen, galmgaten, vensters, waterlijsten en de metselmethode dit tijdperk aantonen.

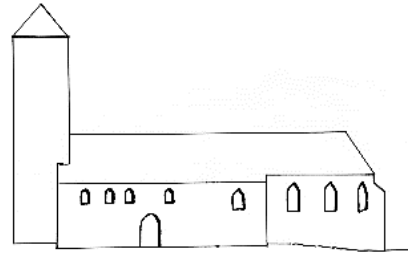
De 12^e-eeuws muren zijn opgetrokken van Römer tufsteen, een zachte grijze, ietwat poreuze steensoort uit het Eifelgebergte, welke via de Rijn en IJssel naar onze streken vervoerd werd. Ze bestaan uit een binnen- en een buitenmuur van tufsteen, opgevuld met veldkeien, puin en ander los materiaal, het zogenaamd kistwerk.



Vermoedelijk ergens in de 13^e of 14^e eeuw is het kerkje aan de oostzijde bijna 4 meter verlengd.

Deze verlenging had een venster met een puntboog, een extra waterlijst halverwege de muur en een bakstenen fundering.

In de 14^e of 15^e eeuw is de kerk vergroot met een 5/8 gesloten koor. Deze aanbouw is iets smaller en heeft zwaardere steunberen dan de kerk zelf, vensters met puntbogen en een stenen kruisribgewelf, dat geheel gaaf bewaard is gebleven.



Aan de noordzijde was een aangebouwde sacristie (een ruimte voor het opbergen van het liturgisch vaatwerk en de gewaden van de geestelijken), waarvan de puntgevel was voorzien van een stenen kruis.

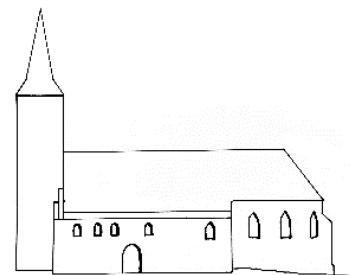
De muren van het koor zijn gemetseld van rode baksteen (massief) en hebben aan de buitenzijde een tufstenen bekleding om van de kerk toch één geheel te maken.

Over wat er rond de Reformatie in en met de kerk van IJsselmuiden is gebeurt is eigenlijk niet veel bekend. Tussen het vertrek van de laatste pastoor, Simon Johannes (in 1577 voor het laatst getraceerd) en de komst van de eerste predikant Wilhelmus Lanius in 1582, liggen enkele woelige jaren van 'herderloos' zijn, van de overgang naar de nieuwe leer en van veel schermutselingen op het platteland vanwege de 80-jarige oorlog.

Kerk en toren werden in 1626 getroffen door de bliksem. Door een subsidie aan te vragen bij Ridderschap en Steden kon tot herstel worden over gegaan. Het oorspronkelijk romaanse dak werd flink hoger gemaakt, evenals het de spits van de toren. De eindmuur van het schip, aansluitend aan de toren, laat nog mooi de daklijn zien van het vroegere lage romaanse zadeldak.

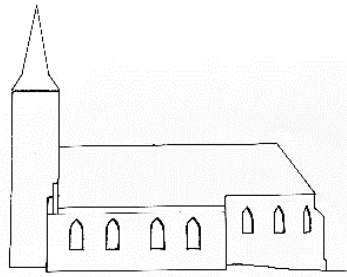
Het koor werd op dat moment bijna een meter en het schip een halve meter verhoogd met baksteen. In de kerk werd een houten tongewelf aangebracht en voorzien van trekbalken.

In 1771 verkeerde de kerk in zo'n slechte staat en de zijgevels weken zover naar buiten, dat voor instorten gevreesd werd. Door de Kamper architect Jan ten Holt werd een onderzoek ingesteld, een begroting opgemaakt en subsidie aangevraagd bij Ridderschap en Steden. Er werden noodvoorzieningen getroffen om het instortingsgevaar te verminderen. Als we nu vanaf de kansel kijken naar het muurgedeelte rechts van het orgel, of we kijken buiten links langs de toren, dan is nog goed te zien hoe sterk de noordgevel was uitgeweken.



In 1848 werd het tijd voor een flinke uitbreiding. Vanwege de bevolkingsgroei werd het aantal kerkgangers steeds groter. De verbouw is in 1848 en 1849 uitgevoerd onder directie van Rijkswaterstaat en onder toezicht van P. de Waal uit Kampen. De kerk werd uitgebreid aan de noordzijde met een flinke aanbouw (transept), terwijl de oude sacristie moest worden afgebroken. De kerk werd helemaal opnieuw ingericht en het kerkhof werd enigszins vergroot.

Bij de vergroting van de kerk verleende de Gemeente IJsselmuiden aan de kerkvoogden toestemming een ingang door de westkant van de toren te maken, in plaats van de oude ingang aan de zuidzijde van de kerk. Wel moesten de kerkvoogden ervoor zorgen dat de toren, eigendom van de burgerlijke gemeente, werd voorzien van twee ankers. Hiervoor werden twee trekbalken, afkomstig uit het schip van de kerk, gebruikt.



Tevens werden bij die verbouw de Romaanse raampjes vervangen door grote en meer licht gevende gietijzeren ramen, zoals nog aanwezig links en rechts naast het orgel.

Begin 20^{ste} eeuw ontstond er opnieuw ruimtegebrek in de kerk door de groei van de gemeente én door het kerkbezoek van vele 'gasten' uit de omgeving. Eerst werd er nog een gaanderij in de kerk gebouwd, maar nu werd de situatie meer en meer onhoudbaar vanwege de luchtkwaliteit in de kerk. Vrouwen en kinderen 'werden ongesteld en moesten door benauwdheid zich verwijderen...'

Door het afbranden van het naast de kerk gelegen pand (de voormalige kosterswoning en dorpschool) kwam er in 1908 aan de zuidzijde van de kerk ruimte voor de uitbreiding van de kerk. De heren kerkvoogden hadden reeds besloten de gehele kerk af te breken en er een nieuwe kerk voor in de plaats te bouwen. Gelukkig kreeg de Rijksdienst voor de Monumentenzorg hier nog juist op tijd lucht van en werden deze plannen vrijdeld. Op advies van de Rijksdienst werden er in 1912 twee zijbeuken gebouwd, ontworpen door de Rijksarchitect Adolf Mulder. In deze zijbeuken kwamen gaanderijen, die in 1949 nog weer werden vergroot.



In 1969 is het gehele interieur gerenoveerd en aangepast aan de eisen en de smaak van die tijd.

De kerk heeft thans ruim 950 zitplaatsen.

Het interieur van de Dorpskerk

De kerk van IJsselmuiden had als moederkerk die van Wilsum en was toegewijd aan de Heiligen Crispinus en Crispinianus (martelaren uit de 3e eeuw en de bescherm-heiligen van de leerlooiers en schoenmakers). De kerk was door de bisschop van Utrecht geschonken aan het kapittel van de Lebuïnuskerk te Deventer. Een der kanunniken was telkens pastoor. Er waren twee vicarieën, toegewijd aan de heiligen Martinus en Elizabeth.

Vóór de overgang tot de reformatie zal het interieur van de kerk er anders uitgezien hebben dan daarna. Hoewel we van het interieur van een parochiekerk in een dorp als IJsselmuiden een niet al te grote voorstelling moeten maken, hebben er in ieder geval twee altaren gestaan.

De ene was gewijd aan St. Martinus en de andere aan St. Elizabeth en verder één of meerdere beelden en een (kruis)beeld. Aan de zuidoost gevel van het koor bevindt zich aan de buitenzijde nog de afvoer van de piscina.

De piscina was het wasbekken in de kerk, meestal als nis in de muur naast het altaar en met een afvoer naar buiten, waar de priester vóór en na de consecratie zijn handen diende te wassen en na afloop ook het liturgisch vaatwerk moest reinigen, dat gebruikt was bij de bediening van de mis. Het water met de mogelijke resten van het sacrament liep dan via dit gootje op de gewijde grond van het kerkhof. Hij liet dan 'Gods water over Gods akker lopen'.

- Onder het orgel valt het oog op de beide glazen predikantenborden, links en rechts aan de muur.
- Onder het linker bankenvak onder het orgel bevindt zich een grafkelder, waarin leden van de familie Gansneb genaamd Tengnagel (in 1774-1803) zijn bijgezet.
- Het orgel is gebouwd in 1716 door Theodorus Schiffers, medewerker van de bekende orgelbouwer Matthijs Verhofstadt, voor de Evangelisch Lutherse Kerk te Utrecht. In 1885 werd het orgel gekocht en in onze kerk geplaatst.
- De drie koperen kronen zijn alle vervaardigd en geschonken aan de kerk van IJsselmuiden in 1791. Bewoners uit Grafhorst brachten geld bijeen voor één 16-armige en één 12-armige kroon. De kleine kroon hing oorspronkelijk in het koor. Op beide kronen zijn ovale schildjes aangebracht met als wapen een zalm, waaromheen de woorden *'s-Civitatis de Grafhorst*. De kroon in het midden is voorzien van 3 hartjes, waarop de tekst: *Gifte van de Hervormde gemeente IJsselmuiden - Oosterholt - Zeedijk en de Koekkoek aan haare kerke in het jaar 1791*. Boven de schildjes is een man afgebeeld met een spade in de rechterhand en op zijn linkerhand de Bijbel, symbool voor 'Ora et Labora' (bidt en werk).
- De (avondmaals-) tafel en bijbehorende banken zijn gemaakt in 1647. In 1803 is dit stel overgedragen aan de kerk door de schout van IJsselmuiden; daarvoor hoorde het in de havezate 'Het Hooge Huys'.
- Een doopvont en knielbank, gemaakt in 1969 door de 80-jarige scheepstimmerman, dhr. Bouman te Oeken, zijn van acaciahout. De zilveren doopschaal is van 1904.
- De eikenhouten kansel is van prachtig wagenschot, gemaakt in 1680 door Mr. Jacob Daniels uit Kampen en weelderig versierd met vruchten en bloemen. De koperen doopbekkenhouder is volgens een inscriptie van 1640 en in 2002 (inclusief een nieuwgemaakt bekken) aan de trapbaluster teruggeplaatst. Op de kansel ligt een Statenbijbel, een uitgave uit 1682 van Hendrick en Jacob Keur te Dordrecht.
- Links- en rechts van de kansel hangen fraai uitgesneden collectezakhouders (één origineel uit 1680 en de tweede in 1912 bijgemaakt) met palmtakken en draperieën, waaraan de oorspronkelijke, nu niet meer in gebruik zijnde, collecte zakken met lange stokken, de zgn. 'hengelstokken' hangen.
- Links van de kansel ligt een roodstenen sarcofaag deksel, omgekeerd en hergebruikt als deksteen, met het opschrift: *Anno 1576 den 11e dach octobri sancte Franciscus velu starff Egbert (?) Kloppenburg* en de letters BVDZ (Bid voor de ziel). Op de vier hoeken symbolen van het hemels troon gezicht - een leeuw, kalf, mens en een arend.
- Rechts een grafsteen van Bentheimer-zandsteen met opschrift: *Anno 1518 des 14e dach junius starf Jan Kockman - Anno 1559 den 12e dach jan(uari) starff joffer Fye Zuere hier begr.* en opnieuw de letters BVDZ
- In de consistorie (het Gotische koor) zijn de gemetselde kruisribgewelven nog gaaf aanwezig. Op de sluitsteen is een schildering aangebracht waarop drie vissen staan. Men vermoedt dat dit voorstelt de drie-eenheid van God.
- In de klokkkamer van de toren bevinden zich twee klokken. De grote klok is in 1647 gegoten door Francois Hemony te Zutphen, heeft een diameter van 97 cm en weegt ongeveer 600 kg. De kleine klok is van 1973, heeft een diameter van 75 cm en een gewicht van 280 kg.